

В памет на Бернхард Курциус

Надя ОГНЯНОВА-РУМЕНОВА

Незаслужена забрава тегне над достойни хора, допринесли изключително много за развитието на съвременна България, след освобождението на страната ни от турско робство. През месец април се навършиха 65 години от смъртта на Бернхард Курциус - един от първите директори и създатели на Софийската зоологическа градина и неин ръководител почти в продължение на 40 години.

Роден на 4 май 1862 година в Каленберг, близо до Кобург. Израсъл в семейство на природолюбители - неговият баща е бил директор на малка зоологическа градина, принадлежала на херцог Ернст, на Кобург и Гота. Оттам именно датира любовта на младия Бернхард към природата, гората и дивеча. След завършване на средното си образование става помощник на баща си и се поставя началото на неговата по-късна кариера. От най-ранни детски години Б. Курциус е неразделен приятел с княз Фердинанд. Те са непрекъснато заедно - на лов, в зоологическата градина, наблюдавайки природата и нейните творения. След кратка военна подготовка Бернхард е избран да придружи княз Фердинанд, който през 1887 г. оглавява българския трон. Със заповед, издадена на 15 август 1887, е назначен като лейбйегер, а през 1894 се води йегермайстер. Директор на Зоологическата градина е от 1907 г. Той се ползва с абсолютно доверие и се числи към оная вярна административна кохорта, която образува костната система на Двореца (ЛЕВЕРСОН, 1995). Първоначално осигурява безопасността на новия владетел, придружава го при повечето пътувания и екскурзии, които се провеждат. На първо време в България има малко възможности за лов, тъй като младият монарх има много по-важни дела и трябва да укрепя своето господство. Редица тайни срещи на царя в зоологическата градина са организирани, когато не се приемат посетители.

Пристрастието на цар Фердинанд към ботаниката и зоологията - пътешествал в Европа и Африка, пребивавал три месеца в Бразилия да изучава нейната флора и фауна, е субективната причина да се изградят към Двореца съответни научни звена, да се дават стипендии, да се канят учени от чужбина. Зоологическата градина възниква в двора на Двореца през 1888 г. (БЕНВЕНИСТИ и др., 1967). Първият обитател е един черен картал. По-късно „експозицията“ се допълва с колхидски фазани, елен, а когато добавили двойка кафяви мечки, цар Фердинанд предоставя терена на определената ботаническа градина за

зоопарк. Това е карето между булевардите „Евлоги Георгиев“, „Цар Освободител“, „Васил Левски“ и улица „Ген. Гурко“. През средата е преминавало сухото корито на един от притоците на Перловска река и е съществувала само една сграда, използвана като склад за зеленчуци, произвеждани в ботаническата градина за нуждите на царското семейство. На това госта пусто и обрасло с бурени място е възникнала зоологическата градина през 1890 г. За неин пръв надзирател е избран Ернст Хублайн, скулптор и съвършен препаратор на животни. Той основава и сбирката на Царския естественоисторически музей. През 1893 г. за ръководител на градината е назначен г-р Паул Леверкюн, известен орнитолог, но той се оказва неподходящ за тази длъжност и е сменен. След него постъпва Бернхард Курциус.

Зоологическата градина има филиали също в двorcите „Врана“, „Царска Бистрица“ и „Евксиноград“. Дублирането на градината се дължило на намерението на царя в подходящ момент зоологическата градина да бъде преместена и на това място да се построи дворец на престолонаследника. Абдикацията на цар Фердинанд и настаняването на цар Борис III в Двореца прави безпредметно изнасянето на градината. Най-богата е колекцията на „Врана“, където са пренесени през 1894 г. животните от зоологическата градина на херцог Ернст от Кобург. Закупени са от цар Фердинанд още якове, ламы и по-късно камели. Волиери с грабливи птици, както и с наши декоративни пойни птици, са били построени в горната част на парка. Там е оформено и изкуствено езеро, заселено с лебеди, турски патици, различни видове гъски и др. През 1912 г. пристигат и чифт слонове, което налага интензивно наблюдение и контрол. Назначен е постоянен пазач, който ежедневно телефонира на Б. Курциус, а два пъти седмично той сам пътува до имението, за да се увери за здравето и развитието на животните. Всеки ден дава рапорт на Негово Величество за състоянието на градината, както и за ловния резерват „Царска Бистрица“ (където през 1912 година е закупена двойка американски бизони), Ситняково и т.н.

До 1931 г. ловната програма на цар Фердинанд, а по-късно и на цар Борис III се подготвя от Б. Курциус. Най-любимо е било пътуването до Карпатите за лов на елени, където фамилия Кобург притежава голямо имение и всяка година Б. Курциус организира пътуването до там. То се провежда в продължение на около месец, но той води изключително дисциплиниран строг режим, за да изпълнява задълженията си на ѝегермайстер. През 1895 г. възникват и двете фазанарии в Мечкюр и Кричим. В последните има също много сърни, диви пуяци и др. Ловът на фазани е целогодишен, като ѝегер Б. Курциус подготвя хранилките за глизани и фазани, както и търси отклонилите се животни. Преустановеният целогодишен лов на елените-лопатарии в Кричим е причина за увеличаването им. В Рила и Родопите са ловувани и трудно достъпните диви кози.

По думите на SCHUMANN (1932), главен инспектор на Зоологическата градина, Б. Курциус е изключително добросъвестен и честен служител, неговата градина е неговият свят. Освен в по-младите му години или когато се налага по служба, той не ходи на гости, не посещава театри, концерти или

Фиг. 1. Бернхард Курциус (4. V. 1862 - 4. IV. 1931) в парадна униформа на дворцов служител.

Фиг. 2. Б. Курциус и съпругата му - годежна снимка.

Фиг. 3. Семейство Курциус с първородната им дъщеря Берта.

Фиг. 4. Б. Курциус пред сградата на любимата си Зоологическа градина.

Фиг. 5. Семейство Курциус, отляво надясно седнали - Берта Курциус, г-жа Курциус и Бернхард Курциус; прави - Клара Курциус и Мария Курциус.

Фиг. 6. Б. Курциус на лов.

кино. През целия ден кръстосва своята любима градина, винаги следи за случайна немарливост на подчинените си. Твърде консервативен, той трудно е възприемал нововъведения. Неговите сътрудници с усилие прилагат нови съвременни познания и възгледи, придобити в чужбина. Но по време на режима на цар Борис III, когато зоологическата градина се преустройва от модерна гледна точка, Курциус трябва да преодолее много от своите стари принципи, за да се нагоди към новото време. Въпреки строгостта му пазачите работят дълго в градината и рядко напускат. Царската зоологическа градина просперира под енергичното ръководство на директор Курциус. През 1897 г. във волиерите и клетките живеят 1384 екземпляра от 266 вида, преобладават птиците. На 1 май 1927 г. той празнува тържествено 40-годишния си служебен юбилей. По този повод цар Борис III го провъзгласява за оберйегермайстер на Двореца.

При изпълнение на своите задължения Курциус пътува много, от една страна като придружител на Негово Величество, а също и сам - с цел покупка на нови животни. Той се познава лично с директорите на зоологическите градини в Берлин, Дрезден, Лайпциг, Дюселдорф, Хамбург, Виена и Будапеща, но най-често гостува в Берлин и Виена. През 1905 г. заминава за Антверпен на целогодишното изложение на животни. Оттам доставя различни екзотични грабливи, водоплаващи и пойни птици. През май 1911 заедно с цар Фердинанд пътуват до Виена, където посещават търговска къща „Гуидо Финдайс“. Там те срещат Адолф Шуман и са поразени от неговите познания, свързани с отглеждането и развъждането на редки видове птици. Веднага го канят за инспектор в Зоологическата градина в София, където е назначен от 1 юли 1911 г. (БУРЕШ, 1942). Той е и основният популяризатор на градината по света чрез много статии и съобщения в специализирани чужди списания (МАТЕВСКИ,

1981). От него са останали сведения за „ветерани“ в градината - например един от брагатите лешояди е отглеждан в продължение на 32 години, сребристи чайки - 34 години, райски жерави - 29 години, леопардов смок - 23 години и др. (ШУМАН, 1928).

За личния живот на Бернхард Курциус има малко известни факти. През 1890 г. се оженва, неговата съпруга е родом от околностите на Рейн. Имат шест деца, две от които умират в ранна възраст. Единственият му син - Бруно Курциус е страстен ловец и пътешественик, ловува в Персия, в околностите на Техеран, където се установява да живее и сравнително рано умира. Дъщеря му Берта Курциус от 1908 г. работи в Двореца, а от 1918 г. е счетоводител на автомобилния парк (ЛЕВЕРСОН, 1995). През септември 1946 г. е уволнена, но заедно със сестра си Мария Курциус живеят в България до последните си дни. Единствено Клара Курциус-Шнайдер заминава за Швейцария, където в Базел са и наследниците на фамилията днес.

През последните пет-шест години от живота му Курциус боледува много. Починал е на 4 април 1931 г. Погребението се е състояло в протестанската църква и е било импозантно. Присъствали са цар Борис III, княз Кирил, много близки и приятели, голяма част от немската колония в София, депутати, представители на Българския ловен съюз. Траурни слова са произнесени от немския пълномощен министър г-р Рюмелин, директора на Царските природонаучни институти г-р Буреш и пастор Пфайфер (SCHUMANN, 1932).

Благодарност. Изказвам благодарността си на г-р Агриана В. Руменова-Гоцева за предадените материали и снимки, попълващи архива на Националния природонаучния музей.

Литература

- БЕНВЕНИСТИ Я., Р. ВЕЛИЧКОВА, Л. ВАСИЛЕВА. 1967. Зоологическа градина София. С., Наука и изкуство, 240 с.
- БУРЕШ И. 1942. Адолф Шуман, главен инспектор на Царската зоологическа градина в София, починал на 13 март 1941. - Изв. Цар. природон. инст. Соф., 15: 1-26.
- ЛЕВЕРСОН А. 1995. Цар Борис III - шрихи към портрета. С., Св.Георги Победоносец, 536 с.
- МАТЕВСКИ С. 1981. Из историята на зоологическата градина. - В: Разходка в зоопарка. С., Земиздат, 5-15.
- ШУМАН А. 1928. Ветерани в Царската зоологическа градина. - Ловна просвета. No. 9-10: 193-194.
- SCHUMANN A. 1932. Oberjägermeister und Direktor des Kgl. Zoologischen Gartens Bernhard Kurzius. - Изв. Цар. природон. инст. Соф., 5: 1-14.

Постъпила на 25.7.1996

Адрес на автора:
Надя Г. Огнянова-Руменова
Геологически институт, БАН
ул. „Акад. Г. Бончев“ No 24
1113 София

In memory of Bernhard Kurzius

Nadja OGNJANOVA-RUMENOVA

(S u m m a r y)

Bernhard Kurzius (4.V.1862 - 4.IV.1931) was a naturalist and one of the founders of the Zoological Garden in Sofia. He was born in Kalenberg, near Koburg. A great interest in zoology and hunting determined his future career. In 1887 he was appointed as a „Leibjäger“ of the Palace of Tzar Ferdinand in Sofia, in 1894 - as „Jägermeister“ and since 1907 he was Director of the Zoological Garden. For nearly 40 years he has been organizing the king's hunting programm. The collections of the Zoological Garden, Sofia, the gardens „Vrana“, „Euxinograd“, „Tzarska Bistritsa“ were maintained under the guidance of B. Kurzius. The game-breeding farms in Mechkyur and Krichim were also established by him.